

תפילה קצרה ותפילת הבינונו

רס"ן, הרב גיא מזוז – רב פיקוד העורף

- א. פתיחה
- ב. חובת התפילה מן התורה
- ג. תפילה קצרה
- ד. תשלומין לתפילה קצרה
- ה. תפילת הבינונו
- ו. תפילת הבינונו במוצאי שבת ובימות הגשמים
- ז. תפילת הבינונו כאשר אין חשש לטעות
- ח. תפילת הבינונו בימינו
- ט. סיכום

א. פתיחה

חייל שנמצא במקום סכנה ויש לו שהות קצרה ביותר להתפלל – איזו תפילה יתפלל? האם חייל הנמצא בשטח לחימה וחושש שדעתו תהיה מוסחת ולא יוכל להתפלל בכוונה רשאי להתפלל תפילת הבינונו?

ב. חובת התפילה מן התורה

הרמב"ם¹ סובר שמהתורה המצווה היא להתפלל פעם אחת ביום:

"מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר ועבדתם את ה' א-להיכם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב, זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה."

כתב הכסף משנה:

"ומ"ש בסוכה [לח ע"א] דלתפלה דרבנן מפסיקין, היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא, או נשאר לו שהות להתפלל אותה, או יאמר תפלה קצרה ביותר, שהוא חייב מן התורה.

1 הלכות תפילה פרק א הלכות א-ד.

ומ"ש ועוד שמי שנאנס וכו' [ברכות כא ע"א] אפשר לומר דלא אמרו "ספק התפלל ספק לא התפלל, אינו חוזר ומתפלל" היינו דוקא כשלא נסתפק לו בכל תפלות היום ההוא, אבל אם נסתפק לו כן, חוזר ומתפלל. ואפילו אם נאמר דבנסתפק בכל תפלות היום נמי פטור, י"ל דמתפלל תפלה קצרה. וכן רב יהודה לא הוה מצלי תפלה גמורה ג' פעמים ביום [ראש השנה לה ע"א], אבל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה ע"פ הדרך שכתבתי".

הכסף משנה מביא שלוש הוכחות:

הוכחה ראשונה: הגמרא² דנה האם מפסיקים סעודה כדי להתפלל תפילה מדרבנן – מנחה, והדין הוא שאין מפסיקים. הסיבה לכך היא שההנחה היא שהוא כבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא, או שנשאר לו שהות להתפלל מנחה לאחר שיסיים הסעודה, או יאמר תפלה קצרה ביותר, שהוא חייב מן התורה. לפי הכסף משנה ניתן להתפלל תפילה קצרה, ובכך לצאת ידי חובה מהתורה.

הוכחה שניה: בגמרא³ נאמר שאם יש לאדם ספק אם הוא התפלל, אינו חוזר ומתפלל, זה רק אם מסתפק ביחס לתפילה מסוימת, אך אם מסתפק ביחס לכל תפילות היום, חובה עליו להתפלל תפילה קצרה.

הוכחה שלישית: בגמרא⁴ מסופר שרב יהודה היה מתפלל תפילה שלמה פעם בחודש. מכאן שרב יהודה לא התפלל ג' פעמים ביום. אך ברור לכסף משנה שרב יהודה מתפלל בכל יום תפילה קצרה.

מדברי הכסף משנה עולה, שתפילה קצרה היא ביטוי לתפילה מהתורה ללא נוסח מחייב, זמן ומבנה. את כל אילו תקנו אח"כ חכמים. תפילה קצרה זהו מינימום הכרחי של קיום מצות תפילה מהתורה לשיטת הרמב"ם, כל פניה של אדם לקב"ה בכל נוסח שהוא, תחשב לו כתפילה מדאורייתא.

ג. תפילה קצרה

חכמים אפשרו לאדם להתפלל תפילה קצרה כשנמצא בשעת סכנה.

במשנה⁵ מופיע בשמו של ר' יהושע:

"ר' יהושע אומר: ההולך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה. ואומר: הושע ה' את עמך את שארית ישראל בכל פרשת העיבור ויהיו צרכיהם לפניך, ברוך אתה ה' שומע תפילה".

2 סוכה לח ע"א.

3 ברכות כא ע"א.

4 ראש השנה לה ע"א.

5 ברכות פרק ד משנה ד.

ומבארת הגמרא⁶:

"בתפלה קצרה – לא בעי לצלויי לא שלוש קמייתא ולא שלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי... תפלה קצרה – בין מעומד בין מהלך".

באשר לתפילה קצרה כתב הרמב"ם⁷:

"היה מהלך במקום סכנה כגון מקום חיה וליסטים והגיע זמן התפילה מתפלל ברכה אחת וזו היא: 'צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה. יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה. והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ה' שומע תפילה. ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד. וכשהוא מגיע לישוב ותתקרב דעתו חוזר ומתפלל אותה כתקנתה י"ט ברכות".

אם כך יוצא שתפילה קצרה היא תפילה בעלת נוסח קצר ויחודי שלא קשורה למבנה תפילת י"ח המקורית. מתפללים אותה כשהמתפלל נמצא במקום סכנה והגיע זמן התפילה. המתפלל תפילה קצרה יוצא ידי חובת תפילה דאורייתא, ואם יצא מהסכנה ויוכל להתפלל עדיין בתוך הזמן, עליו להתפלל תפילה כתקנתה כדי לקיים תקנת חכמים בתפילה. אם עבר הזמן פטור לגמרי.

השו"ע⁸ פסק:

"ההולך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל צרכי עמך מרובים וכו' ואינו צריך לא לג' ראשונות ולא לג' אחרונות ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך, ואם יכול לעמוד עומד, וכשיגיע לישוב ותתקרב דעתו חוזר ומתפלל תפלת שמונה עשרה ברכות".

ד. תשלומין לתפילה קצרה

הרא"ה כותב:

"כי אמרינן בתפלה קצרה דכי מטי לביתיה בעי למהדר ולצלויי, אפילו עבר זמן תפלה קאמרינן דכיון דאניס הוה ליה כטעה דיש לו תשלומין ומיהו לעולם אית ליה לצלויי צלותא דחובת שעתיה ברישא".

לפי הרא"ה, תקנו תפילה קצרה במקום סכנה, כדי שאדם לא ילך בלא תפילה, אך אין יוצאים

6 ברכות ל ע"א.

7 הלכות תפילה פרק ד הלכה יט.

8 אור"ח סימן קע סעיף ג.

בה ידי חובה של תפילה, מבין שלושת התפילות. לכן על אותו אדם לחזור ולהתפלל, ע"פ גררי תפילת תשלומין.

וגם המשנה ברורה⁹ כתב:

"אף דהתפלל התפילה קצרה, כמאן דליתא דמיא לענין עצם מצות תפילה, וחייב להשלימה בתפילה הסמוכה וכדלעיל בסימן ק"ח".

ובפשטות כתב הרב דוד יוסף¹⁰:

"ואם עבר זמן תפילה עד שהגיע למקום ישוב, אף על פי שהתפלל "תפילה קצרה" צריך להתפלל תפילת תשלומין".

נראה לי להסביר שלתפילה קצרה אין משמעות מבחינת החובה להתפלל שלוש פעמים ביום, אלא רק לצאת ידי חובה של תפילה מדאורייתא. תפילת התשלומין תהיה השלמה של חובת התפילה מדרכן.

ה. תפילת הבינו

כמשנה בכרכות¹¹ נחלקו התנאים:

"רבן גמליאל אומר: בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה. רבי יהושע אומר: מעין שמונה עשרה. רבי עקיבא אומר: אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל שמונה עשרה, ואם לאו מעין שמונה עשרה".

ובהמשך נחלקו האמוראים בדבר נוסחה של "מעין שמונה עשרה":

"מאי מעין שמונה עשרה רב אמר: מעין כל ברכה וברכה, ושמואל אמר: 'הבינונו ה' א־להינו לדעת דרכיך, ומול את לבבנו ליראתך, ותסלח לנו להיות גאולים, ורחקנו ממכאובינו, ודשננו בנאות ארצך, ונפוצותינו מארבע תקבץ, והתועים על דעתך ישפטו, ועל הרשעים תניף ידיך, וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא אתה תענה, ברוך אתה ה' שומע תפלה".

מסביר רש"י:

"מעין כל ברכה - אומר בקוצר ומברך על כל אחת ואחת.

9 סימן קי ס"ק טו.

10 הלכה ברורה סימן קי סעיף ז.

11 דף כח ע"ב.

הביננו - ואינו מברך אלא שומע תפלה בכל הברכות שבין שלש ראשונות לשלש אחרונות הביננו כנגד אתה חונן ומול את לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו להיות גאולים כנגד גאולה וכן כולם"

רב סובר שכל ברכה נאמרת בפני עצמה, אך בקיצור, ואילו שמואל סובר כי את שלוש הברכות הראשונות ושלוש האחרונות אומרים במלואן, וכיניהן אומרים את הנוסח המצוטט לעיל שכל ביטוי ממנו מכון כנגד ברכה.

הגמרא אומרת שדעתו של אביי לא הייתה נוחה מאדם שמתפלל הביננו ולייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו.

על פי רש"י הסיבה לקפידא של אביי היא: לפי שמדלג הברכות וכוללן בברכה אחת. ואילו לדעת תוספות¹² דבריו של אביי כוונו רק כנגד מי שמתפלל הביננו בעיר, אבל בדרך מותר.

1. תפילת הביננו במוצאי שבת ובימות הגשמים

בגמרא מצינו שתי דעות המצמצמות את האפשרות להתפלל הביננו. צמצום אחד הוא מוצאי שבת:

"אמר רב נחמן אמר שמואל: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו, חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים, מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת".

דעה שניה מצמצמת גם את ימות הגשמים:

"אמר רב ביבי בר אביי: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים".

וכן פסק הרמב"ם¹³, והשולחן ערוך¹⁴ הביא את דברי הגמרא בצירוף שתי ההסתייגויות. על דברי האמוראים המצמצמים את ברכת הביננו שלא אומרה במוצאי שבתות ובימות הגשמים מקשה מר זוטרא:

"מתקיף לה מר זוטרא: ונכללה מכלל: "ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר!" אתי לאטרודי. אי הכי, הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי! אמרי: התם כיון דאתי בתחלת צלותא - לא מטריד, הכא כיון דאתי באמצע צלותא - מטריד".

הגמרא מבחינה בין הבדלה, לבין שאלת גשמים. הבדלה מופיעה בתחילת התפילה ולכן

12 ד"ה 'ה"מ'.

13 הלכות תפילה פרק ב הלכות ב-ד.

14 סימן קי סעיף א.

אין חשש לטירדא, ואילו שאלת גשמים מופיעה באמצע התפילה ויש חשש שיגיע האדם לטעות.

ז. תפילת הבינו כאשר אין חשש לטעות

האם כאשר ברור שלא יטעה כגון במקרה בו יש לפניו סידור וכו ברכת הבינו עם ברכת השנים יכול להתפלל בימות הגשמים?
הכסף משנה מביא בשם רבנו מנוח:

"ה"ר מנוח דבגמרא פריך בין אימות הגשמים בין אמוצאי שבת ויום טוב ונכלליה מכלל ומשני דילמא אתי לאיטרודי משמע שאם מובטח דלא אתי לאיטרודי רשאי כדאמרין גבי נשיאות כפים עכ"ל. ובקשתי לו חבר ולא מצאתי".

גם המאירי¹⁵ סובר שכאשר אין חשש טירדא ניתן להוסיף שאלת גשמים בהבינו וממילא מותר להתפלל הבינו גם בימות הגשמים:

"ומכל מקום אם בטוח בעצמו שלא לטעות והוא שעת הדחק מותר על דעת גדולי המפרשים. ואין הכל מודים בה וקצת גאוני ספרד פסקו שלא לאמרה בימות הגשמים".

ח. תפילת הבינו בימינו

הביאור הלכה¹⁶ כותב: "וכהיום אין נוהגין להתפלל הבינו מחמת הטרדה". הביאור הלכה מבסס את דבריו על דברי השו"ע. לכאורה השו"ע בסימן קא סעיף א כותב שאם אדם אינו יכול לכוון את לבו בכולם, יכוון את לבו עכ"פ באבות, ומשמע מכאן שמותר לו להתפלל את כל התפילה כיון שהוא אנוס. מדוע לאדם כזה לא הציע השולחן ערוך להתפלל הבינו? עונה הביאור הלכה שאדם כזה כ"כ טרוד שגם בהבינו הוא לא יכוון ולכן לא התירו לו לקצר. ומכאן הוא מסיק שמכיוון שבימינו יש חשש שאנשים לא יכוונו בתפילת הבינו, ממילא לא נתיר להם לקצר את התפילה.

סיבה נוספת שמביא הביאור הלכה:

"א"נ מפני שאם באנו לקצר כהיום מחמת טרדה לא נתפלל לעולם תפילה שלמה מפני רוב הטרדה בעו"ה".

גם ערוך השולחן על אתר כותב:

15 בית הבחירה ברכות כח ע"ב.

16 סימן קי ד"ה 'או שלא יוכל'.

"אמנם בזמנינו לא שמענו מעולם מי שיתפלל הבינו והטעם פשוט דבשלמא בימיהם שהיו מכוונים הרבה בתפילה תקנו הבינו לפעמים כשלא יוכל לכוין אבל האידנא בלא"ה אין אנו מכוונים כ"כ כמ"ש כמה פעמים א"כ למה לנו הבינו?!".

וכן כתב כף החיים¹⁷:

"אין נוהגין להתפלל הבינו בזמננו"ז ואפי' בדרך ובשעת הדחק אלא מזרזין עצמן להתפלל בזמנה ובישוב הדעת אם הם טרודים ואם נאנסו ולא נשאר זמן משלימין בתפילה שאחריה".

ובסעיף ה' כותב כף החיים שמכיון שמצאנו כמה נוסחאות לברכה זו, מפני כך אין מברכים הבינו בזמן הזה.

כותב הרב יצחק יוסף¹⁸:

"ואמנם בזמנינו לא שמענו ולא ראינו שמתפללים תפילת הבינו ולפיכך הנוסע ברכבת או במטוס והגיע זמן תפילה ויכול להתפלל בכוונה כשהוא יושב יש לו להעדיף להתפלל תפילת שמונה עשרה בישיבה ולא יתפלל הבינו בעמידה".

הרב גורן במשיב מלחמה חולק על דברי האחרונים הנ"ל ולשאלת חייל דתי המשרת ביחידת סיור שאין לו אפשרות להתפלל את כל התפילה ענה:

"במקום תפילת שמונה עשרה, אומר נוסח הבינו. עפ"י התלמוד והשו"ע שתיקנו נוסח מקוצר זה להולכי דרכים לפועלים ולחולים והוא הדין לחיילים בתנאים הנ"ל ששעתם דחוקה ביותר".

במקום אחר כתב הרב גורן¹⁹:

"בימות הגשמים שמתפללים "ותן טל ומטר" לא תיקנו נוסח "הבינו" ולא במוצאי שבת, מפני שצריך לומר אתה חוננתנו לכן יתפלל בנוסח הנ"ל עד תפילת י"ח ותפילת י"ח בשלמותה".

הרב יצחק קופמן כתב²⁰:

17 שם סעיף ח.

18 ילקוט יוסף סימן קי הלכה א.

19 בהלכות שכתב הרב גורן בסידור תפילה לחייל (התשל"א) הלכה ג.

20 ספר הצבא כהלכה עמ' שעב.

"בשעת דחק גדולה אפשר להתפלל שמונה עשרה בנוסח ברכת הבינו (כגון שהוא בדרך, או שהיה עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו, או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפילה ארוכה) גם בימות הגשמים ומוצאי שבת".

את ההיתר לומר ברכת הבינו גם בימות הגשמים ובמוצאי שבת הוא מביא בשם הגר"ש דבילצקי שפסק כרבינו מנוח.

ט. סיכום

חייל הנמצא במקום סכנה ואינו יכול להתפלל תפילה כסדרה יתפלל תפילה קצרה. כשיגיע למקום ישוב יתפלל תפילת נדבה.

חייל הנמצא במקום בו אין ביכולתו להתפלל באריכות ובכוונה, לדעת רבים מאחרוני ימינו לא ניתן להתפלל הבינו ועליו להתפלל תפילת שמונה עשרה במלואה, אף אם יאלץ להתפלל אותה בישיבה. לעומתם יש המורים שאף בזמנינו מתפללים הבינו.